

BIRÓ ROLAND*

Emberi jogi egyezményekhez fűzött fenntartások

I. Bevezetés

Az emberi jogokat deklaráló nemzetközi egyezmények a nemzetközi kapcsolatokat nagyban befolyásoló és formáló eszközök. Az emberi jogokat nem kizárólag a nemzeti alkotmányok védik, hanem a nemzetközi jog is lényeges védelmet biztosít. A jelenleg hatályos nemzetközi jogrendszer sok szignifikáns, jogforrásként szolgáló normát tartalmaz, amelyek az állampolgárok védelmére szolgálnak. A jelen dolgozat célja, hogy az előbbieken említett nemzetközi szerződések bemutatása által választ adjon arra a kérdésre, hogy mennyire tudnak hatékonyan szolgálni ezek a szerződések, ha az államok a fenntartások által mentesülnek valamely szerződéses kötelezettség alól. A dolgozatban bemutatásra kerülnek a legfontosabb emberi jogi tárgyú egyezmények, illetve az azokhoz fűzött fenntartások is. Az egyezmények hatékonysága abban is keresendő, hogy mennyire tudnak az államok eleget tenni a szerződésből fakadó kötelezettségeiknek. Ugyanis, ahogyan majd látható lesz, a szerződések sok esetben követelik meg a szerződő felektől, hogy igazítsák a nemzeti jogszabályokat az egyezményben megfogalmazott rendelkezések szerint. Az emberi jogok védelme a második világháború után értékelődött fel, és ezt követően kezdett el kiteljesedni. Sokan gondolhatják azt, hogy a különféle emberi jogi tárgyú nemzetközi szerződések elégséges védelmet biztosítanak. Ugyanakkor, említésre méltó, hogy manapság az államok gyakorlata alapján az látható, hogy az emberi jogok védelme nem elhanyagolható. A dolgozatban, ezen állításra is választ adok, rámutatva akár a közel-keleti országok helyzetére. A nemzetközi jog megteremtette az egyén, az állampolgár nemzetközi védelmét biztosító rendszert – nem csak a nemzetközi szerződések megkötése által – hanem olyan ellenőrző mechanizmust állított fel, amely képes az egyezmények végrehajtását ellenőrizni (monitoring). Illetve, biztosított az egyének számára szembe fordulni az állammal és egy nemzetközi bírói intézmény előtt a jogsértés helyreállítását kérvényezni, követelni. Az univerzális jogvédelem hatással lehet a regionális emberi jogi mechanizmusokra, hiszen az egyetemesen meghatározott elvek fogják képezni a védelem alapját. Az emberi jogok

* Végzett hallgató (előnevezettként indult az OTDK-n), Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, témavezető: Dr. Szalai Anikó, intézetvezető egyetemi docens.

védelmét biztosító egyezmények hatékonyságának vizsgálatakor figyelemmel kell lenni az államok belső jogrendszerére, jogi normáira is, hiszen eltérő sajátosságokkal, jellemzőkkel bírnak. Sok esetben a hagyományokra, vallási okokra való hivatkozás miatt lesz kérdéses az emberi jogok érvényre, kifejezésre juttatása. A dolgozat ezekre a felvetésekre, kérdésekre keresi a választ, bemutatva a fenntartások történetét, és jelenlegi szabályozását.

II. Történeti áttekintés

A nemzetközi szerződésekhöz fűzött fenntartások témaköre a nemzetközi közjog markáns részét képezi. A szerződések, mint jogforrások releváns szerepet töltenek be, így a fenntartások intézménye szintén elengedhetetlen aspektusa e jogterületnek. Annak érdekében, hogy világosan és érthetően tudjuk szemlélni, átlátni a nemzetközi szerződésekhöz fűzött fenntartásokat, szükséges a fenntartás intézményének történeti előzményeiről is szót ejteni. A nemzetközi szerződések jogának fejlődése nem hozta magával automatikusan a fenntartás intézményét, és ennek két fő oka is van. Egyrészt, az idők során az államok csak bilaterális szerződéseket kötöttek, a 30 éves háborút lezáróan kezdődött el a multilaterális szerződéses jog fejlődése. Továbbá, semmilyen olyan írásos dokumentum nem született, amely nemzetközi szerződések jogát kodifikálta volna, egészen 1969-ig, így nem volt a fenntartás intézményére konkrét, egyetemes jogi norma. Ezáltal, az államok gyakorlatában a fenntartást a szerződéses jog kodifikálásáig csak szokásjogi úton kialakult szabályok rendezték. Tehát, az 1969-es bécsi egyezményt megelőzően nem volt egységes rendszer a fenntartásokat illetően, így különféle szisztémák mentén gyakorolták az államok e jogukat.

A nemzetközi szerződésekhöz fűzött fenntartások gyakorlata a XIX. és XX. században kezdődött el az akkori felfogás szerint annak érdekében, hogy a fenntartás érvényes legyen, megszükségtetik valamennyi szerződő fél egyhangú hozzájárulása, amely történhet egyhangúan, de akár kifejezetten is. Így tett Dánia, amikor a *nők éjjeli munkájáról*, Bernben kelt egyezményhez fenntartás tett, oly módon, hogy az egyezményt tárgyaló konferencia plenáris ülésén kifejezésre juttatta ezen akaratát, így a szerződő felek tudomást szereztek a szándékáról, és hallgatólagosan elfogadták.¹ A fenntartás intézményének kialakításához nagymértékben járult hozzá az első 1899-ben és a második 1907-ben megtartott hágai Békekonferenciák. A békekonferenciák által vált intézményes gyakorlattá a fenntartások megtétele, hiszen több állam bevonásával több egyezményt sikerült elfogadtatni. Az első hágai békekonferencián 3 egyezmény került elfogadásra, – a nemzetközi viszályok békés rendezéséről, a szárazföldi háború törvényeiről és szokásairól, illetve az 1864. évi genfi egyezmény alapelveinek a tengeri hadviselésre való alkalmazásáról – amelyhez az államok fenntartásokat is tettek. Fontos kiemelni, hogy itt honosodott meg az a felfogás, amely szerint csak abban az esetben lehet fenntartást fűzni az aláírás alkalmával, ha a többi szerződő fél a konferencián tudomást szerez róla. A második hágai békekonferencián 13 egyezmény került kidolgozásra, ebből 11 egyezményhez 28 különböző állam 67 fenntartást fűzött.² Ebből is világosan látszik, hogy a fenntartás alapvető célja az volt, hogy minél több államot tudjanak a szerződések részesévé tenni, még annak ellenére is, ha egyes államok

¹ BOKORNÉ SZEGŐ HANNA: *A nemzetközi szerződésekhöz fűzött fenntartások*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1961. 26. p.

² Uo. 31. p.

a szerződés valamely rendelkezésével nem értenek egyet, hiszen a kérdéses rendelkezést módosítani vagy kizárni tudták. A dolgozat következő részében különböző nemzetközi szervezetek fenntartásokkal kapcsolatos gyakorlatát mutatom be.

III. Nemzetközi szervezetek gyakorlata a fenntartásokat illetően

A Hágai Békekonferenciákat követően kirajzolódni kezdett, hogy a fenntartás szabályozását a nemzetközi szervezetekre kell bízni, mivel az államok felismerték, hogy a kitűzött célokat közösen hatékonyabban el tudják érni. A nemzetközi szervezeteknek fontos szerepe van a nemzetközi jog fejlődésében, ugyanis összeköti az államokat, és szabályozott keretek közt lesznek képesek kialakítani az együttműködést.³ Ezek a szervezetek a nemzetközi jog származtatott jogalanyai, mivel a tagállamok ruházzák fel őket jogokkal, ebből kifolyólag kormányközi nemzetközi szervezeteknek is tekintjük őket. A nemzetközi jog fejlődése teremtette meg a globális együttműködés, a kooperáció lehetőségét, amely az államok számára biztosít terepet a nemzetközi szerepvállalásra, ahol a saját érdekeik érvényre juttatása helyett fogalmazódik meg az egész nemzetközi közösség érdeke. Az államok közösen fogalmazzák meg a közös érdeküket, amelyeket általában egy nemzetközi szerződés szövegébe foglalnak majd bele. A nemzetközi szervezetek között mind regionális, mind univerzális jellegű szervezetek gyakorlata bemutatásra kerül.

I. A Nemzetek Szövetségének gyakorlata

A Nemzetek Szövetségének tevékenysége fontos szerepet játszott az államközi kapcsolatokat illetően.⁴ E nemzetközi szervezet funkciói között szerepelt a nemzetközi béke és biztonság előmozdítása, de esetünkben a legfontosabb, hogy minél több államot tudjon a szervezetbe bevonni, ebből kifolyólag nagyobb tagságú nemzetközi szerződéseket tud megkötni, így nagyobb körben tudnak azok érvényre jutni. Nos, a szervezet nem volt képes a hozzá fűzött reményeket megvalósítani, de a fenntartások intézményével kapcsolatosan sikerült előre lépnie. Egy 1927. június 17-én kelt tanácsi határozatban a szervezet elvként fogadta azt az álláspontot, amely szerint a fenntartás csak akkor lehet érvényes, ha ahhoz valamennyi szerződő fél hozzájárult. Látható tehát, hogy jogi formát is öntött ez a felfogás, hiszen ezt megelőzően is ez volt az általános gyakorlat, de írásos dokumentum nem rögzítette. A tanácsi határozat elfogadását megelőzően Ausztria fenntartást fűzött az Ópiumegyezményhez, oly módon, hogy annak ellenére, hogy meghívást kapott a konferenciára, nem vett részt. Ez egy újabb problémás kérdéskör volt a Nemzetek Szövetségének napirendjén. Az angol kormány kifogásolta az osztrák kormány magatartását és a Tanácshoz fordult, amely egy albizottsági jelentés alapján úgy határozott, hogy minden esetben világossá kell tenni a szerződő feleknek más államok által tett fenntartásokat. A Nemzetek Szövetségének további gyakorlatát a fenntartásokkal kapcsolatosan az államok konzultálásának módszere jelentette. Ez magába foglalta az együttes konzultálást, az aláíró, illetve szerződő felek

³ SZALAI ANIKÓ: *A nemzetközi szervezet mint a nemzetközi együttműködés szereplője*. In: Fejes Zsuzsanna – Szalai Anikó (szerk.): *Államközi kapcsolatok*. Iurisperitus Kiadó, Szeged, 2019. 95-96. pp.

⁴ ALVAREZ, JOSÉ E.: *International Organizations: Then and now*. *The American Journal of International Law* 2006/2. 324. p.

egyenkénti konzultálását, valamint az aláíró és a szerződés részes államainak egymást követő konzultálása is. Ennek okán a szervezet gyakorlatát a fenntartásokat illetően a valamennyi fél által tett egyhangú hozzájárulás jellemezte.⁵

2. *A Nemzetközi Munkaügyi szervezet gyakorlata*

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) fenntartásokkal kapcsolatos gyakorlata abból a szempontból különbözik az előbbieken említett nemzetközi szervezet gyakorlatától, hogy az ILO egy sajátos jelleggel működő szervezet, melynek felépítése szintén eltérő. A szervezet háromrészes képviseletből épül fel, amelyben az államok, munkavállalók és a munkaadók vesznek részt. Az ILO keretében elfogadott egyezmények sajátossága, hogy azok általában mindig a szervezet Alapokmányával állnak összhangban, illetve az abban megfogalmazott célok elérésére összpontosít. Ebből következtetni lehet, hogy a szervezet keretében elfogadott nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartások nem megengedettek. Ennek következtében, hogyha egy állam fenntartást szeretne fűzni egy szerződéshez, akkor valójában az Alapokmány alól is felmentést kérne, ami elképzelhetetlen a szervezet számára. A Nemzetközi Munkaügyi szervezet egyezményei egyetemes jelleggel bírnak, az abban megfogalmazott rendelkezések célja, hogy minél nagyobb és szélesebb körben tudjanak érvényre jutni, azaz minél több állam bevonása az elérendő cél. Azonban, az egyezményekhez csak a szervezet tagállamai csatlakozhatnak, így azok zárt egyezmények.⁶ Ennek a jogi problémának a feloldására alakult ki az a gyakorlat, hogy maga az egyezmény teszi lehetővé az államok számára az eltérő, nemzeti sajátosságoknak megfelelő alkalmazást. Így például a foglalkoztatás alsó korhatáráról szóló, 138. sz. egyezmény a 2. cikkében 15 évben határozza meg általános szabályként a minimum korhatárt, azonban lehetővé teszi a foglalkoztatást már 12 éves kortól, ha az állam „gazdasága és oktatási intézményei nem érik el a szükséges fejlettségi fokot”.⁷

3. *A Pánamerikai Unió gyakorlata*

A Pánamerikai Unió gyakorlatát tekintve, egy sokkal liberálisabb szemléletet kapunk. Ha az intézmény fenntartásokkal kapcsolatos gyakorlatát szeretnénk megérteni, szükségeltetik a szervezet előzményiről, céljairól, létrejöttéről szót ejteni. A szervezet az amerikai államok közötti kapcsolatokat hivatott szabályozni, sajátos helyzetükből fakadóan speciális szabályok felállítását látták megfelelőnek, amelyet az Amerikai Államok Nemzetközi Konferenciái kodifikáltak is. A fenntartásokat illető liberális gyakorlat abból eredeztethető, hogy azt – ha a szerződés másképp nem rendelkezik – semmilyen feltételhez nem köti. A későbbiek során a Pánamerikai Unió Igazgató Tanácsa 1932. május 4-én, iránymutatásokat fogalmazott meg a szervezetnek, mint a szerződések letéteményesének, arra vonatkozólag,

⁵ BOKORNÉ SZEGŐ 1961, 35-45. pp.

⁶ BOKORNÉ SZEGŐ HANNA: *A Nemzetközi Munkaügyi Szervezettel és a nemzetközi Munkaügyi Egyezményekkel kapcsolatos nemzetközi jogi kérdések*. Jogtudományi Közlöny 1956/4. 241-242. pp.

⁷ 2000. évi LXIX. törvény a foglalkoztatás alsó korhatáráról szóló, a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 1973. évi 58. ülészakán elfogadott 138. számú Egyezmény kihirdetéséről, 2. cikk 3-4. bekezdés.

hogy miként gyakorolja a szerződéses jog szerepét. A fenntartásokra tekintettel két fontos megállapítást is tett:

- a) a szerződő felek a szerződés bármely rendelkezéséhez fenntartást fűzhetnek, ha a szerződés másképp nem rendelkezik.
- b) a többi szerződő fél vagy elfogadja a fenntartást, vagy ha kifogásolja azt, akkor fenntartást tevő állam és a kifogást emelő állam viszonylatában a nemzetközi szerződés nem lesz hatályos.⁸

Láthatón ez a gyakorlat eltér a Nemzetek Szövetségének bevett szokásától, az egyhangúságot preferáló gyakorlattól. Ugyanakkor, kirajzolódni látszott az a felfogás a Nemzetek Szövetségének gyakorlatában is, hogy az egyhangúság szabályát fel kell oldani. A Szovjetunió a nevelési jellegű filmek nemzetközi forgalmának megkönnyítése tárgyában Genfben, 1933-ban kelt egyezményéhez fenntartást fűzött. Chile kifogást emelt a fenntartással szemben, válaszul a Szovjetunió közölte, hogy a szerződés csak Chile és a Szovjetunió között nem lesz hatályos, a többi kifogást nem emelő állammal szemben pedig igen. Ezt a gyakorlatot a Nemzetek Szövetségének Titkársága is elfogadta.⁹

4. *Az Egyesült Nemzetek Szervezete*

Az Egyesült Nemzetek Szervezete a nemzetközi jog fejlődésében és történetében is jelentős szerepet tölt be. Az 1945-ben aláírt ENSZ Alapokmány abból a felismerésből jött létre, hogy a nemzetközi békét és biztonságot fent kell tartani. Mindemellett, a szervezet deklarálta azokat az alapelveket, amelyeket a nemzetközi jog is magáénak vall, például az államok szuverén egyenlőségének elvét, nemzetközi kötelezettségek jóhiszemű teljesítésének elvét, de említhető az emberi jogok tiszteletben tartása is. Az ENSZ gyakorlata követte a jogelőd Nemzetek Szövetségének fenntartásokkal kapcsolatosan kialakult gyakorlatát, az egyhangúság elvét. A szervezet Közgyűlésének V. ülészakán a Főtitkár egy jelentésben elkötelezettséget tulajdonított annak, hogy a fenntartás csak akkor legyen érvényes, ha ahhoz valamennyi már szerződő fél, a szerződés hatálybalépése előtt már megerősítette vagy csatlakozott a szerződéshez, a hatálybalépés után csak akkor lesz érvényes a fenntartás, ha ahhoz olyan államok járultak hozzá, amelyek már megerősítették vagy csatlakoztak az egyezményhez. Tehát, az egyhangúság elve az ENSZ keretében is gyakorlatot képezett. Ugyanakkor, ki kell térni a Nemzetközi Jogi Bizottság keretében elkészített, a szerződésekre vonatkozó jogelvekről szóló jelentésre is. A jelentés 10. cikkében 5 bekezdésen keresztül tárgyalja a fenntartásokkal kapcsolatos elveket.¹⁰ E tervezet 10. cikkének 5. bekezdésére hívnám fel a figyelmet, amely szerint: „*Egy állam vagy nemzetközi szervezet, amely elfogad egy szerződést, hallgatólagosan hozzájárul a szerződéshez fűzött fenntartáshoz, amennyiben arról tudomást szerzett.*”¹¹ Érdemes kihangsúlyozni, hogy a fenntartás intézményének egyik fő alap gondolata, a szerződéses rendelkezések jogi hatályának kizárása, megváltoztatása, így a fenn megfogalmazott állítás megköveteli a további lépések megtételét.

⁸ BOKORNÉ SZEGŐ 1961, 56. p.

⁹ Uo. 54-60. pp.

¹⁰ Uo. 65. p.

¹¹ Report on the Law of Treaties by J.L. Brierly, Special Rapporteur. A/CN.4/23. 241. p.

Ugyanis, fontos tisztázni azokat a fenntartásokkal kapcsolatos részletkérdéseket, amelyek a megtétel időpontjára, módjára vagy éppen a formaiságra adnak választ.¹²

Az ENSZ Közgyűlésének V. ülészakán napirendre került a fenntartásokkal kapcsolatos gyakorlat. Ennek egyik kiváló oka az volt, hogy annak ellenére, hogy több ízben is foglalkoztak a fenntartások intézményével, akár európai, akár nemzetközi szinten is, még mindig voltak tisztázatlan kérdések. Az 1948-ban elfogadott a *Népirtás büntetvényének megelőzéséről és megbüntetéséről szóló egyezmény* kapcsán több probléma, felvetés is akadt. A genocídium egyezményhez való csatlakozás, illetve megerősítés alkalmával egyes államok fenntartásokat fűztek. A fenntartásokkal szemben akadt olyan állam, nevezetesen Anglia, amely kifogást emelt, annak ellenére, hogy az egyezményt ekkor még alá sem írta. A kifogások az egyezmény több cikkelyére is hatállyal bírtak, ahogyan a kifogás fogalmaz: „Az Egyesült Királyság kormánya nem fogadja el az Algéria, Románia, Spanyolország, Magyarország (...) által tett, az egyezmény IV. VII. VIII. IX. vagy a XII. cikkekre tett fenntartásait”.¹³ Az ENSZ Főtitkárának a fenntartásokkal kapcsolatos munkáját különféle instrukciók megtételével próbálták segíteni. Mindemellett, több ország kifogásolta az egyezménynek azt a rendelkezését, amely szerint, ha a részes felek között vita merül fel az egyezmény alkalmazása, végrehajtása vagy értelmezése kapcsán, azt a Nemzetközi Bíróság elé kell utalni. Többek között India, Malajzia, Szingapúr és Marokkó sem ismerte el a bíróság közvetlen joghatóságát. Fenntartásukat arra hivatkozva tették meg, hogy bármilyen vita kapcsán szükséges a vitában álló felek előzetes beleegyezése. A problémás kérdéskörök megoldására különféle javaslatok érkeztek. Az Egyesült Királyság például javasolta a főtitkárnak, hogy a Nemzetközi Bíróságot kérje fel, hogy foglaljon állást a fenntartásokkal kapcsolatban, illetve folytassa az egyhangúság szabályát. Míg az Amerikai Egyesült Államok a Nemzetközi Jogi Bizottságra szeretne volna bízni a feladatot.¹⁴ A Közgyűlés végül a 478 (V) számú, 1950. november 1-én kelt határozatával felkérte a Nemzetközi Bíróságot, hogy tanácsadói véleményében adjon választ a fenntartásokkal kapcsolatos kérdésekre.¹⁵ Mindemellett, hogy a Nemzetközi Jogi Bizottság vizsgálja meg a multilaterális szerződésekhez fűzött fenntartások kérdését a szerződéses jog kodifikálása és a nemzetközi jog progresszív fejlesztésének szempontjából. A következőkben a Nemzetközi Bíróság tanácsadói véleményét ismertetem. A Közgyűlés fentebb említett határozata az I kérdésben arra kereste a választ, hogy a fenntartást tevő államot a szerződés részesének lehet-e tekinteni, ha a fenntartással szemben vannak olyan államok, amelyek kifogást emeltek. A tanácsadói véleményben megfogalmazásra került, hogy amennyiben a fenntartás nem ellenkező a szerződés tárgyával és céljával, úgy a fenntartást tevőt részes félnek kell tekinteni. A szerződés tárgya és célja, mint elv a nemzetközi szerződéses jog egyik elengedhetetlen normája a fenntartásokat illetően, hiszen egy korlátot állít az államoknak, amelyek ezzel ellentétesen nem cselekedhetnek. A második kérdés arra vonatkozólag fogalmaz meg problematikát, hogy amennyiben a fenntartást tevőt a szerződés részes felének lehet tekinteni, akkor milyen joghatálya lesz a fenntartásnak a fenntartással szemben kifogásolt, illetve azt elfogadott államok viszonylatában. A Nemzetközi Bíróság világosan leszögezi, hogy amennyiben

¹² BOKORNÉ SZEGŐ 1961, 70. p.

¹³ Chapter IV – Human Rights Treaties. Reservations and Declarations: United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland.

¹⁴ BOKORNÉ SZEGŐ 1961, 70-72. pp.

¹⁵ A Közgyűlés határozatában foglalt kérdések megtalálhatók: [https://undocs.org/en/A/RES/478\(V\)](https://undocs.org/en/A/RES/478(V)).

egy fenntartással szemben valamely állam kifogást emel, az nem tekinti a fenntartást tevőt a szerződés részesének, ellentétben a fenntartást elfogadott állammal. A harmadik kérdést illetően a kifogások joghatályának akadályát, problémáját vizsgálta a bíróság, amelyben a következő megállapításokra jutott. Abban az esetben, ha a kifogást tevő állam még nem erősítette meg az egyezményt, akkor az általa emelt kifogás csak tájékoztató jellegű, míg azon állam, amelynek joga van aláírni vagy csatlakozni az egyezményhez, de még nem tette meg, kifogásának joghatálya nincsen.¹⁶ Mindemellett, említésre méltó a négy bíró különvéleménye, amely az egyhangúság elvét tartotta mérvadónak. Amint már ismeretes az ENSZ Közgyűlése a 478 V. számú határozatában a Nemzetközi Bíróság mellett a Nemzetközi Jogi Bizottságot is felkérte, hogy a fenntartásokat illetően foglalkozzon a kérdéssel. Az NJB által közétett jelentésben megjelenik, hogy a szerződés tárgyával és céljával összeegyeztethető fenntartást nem csak a genocídium egyezményre kell alkalmazni, hanem azt ki kell terjeszteni minél több multilaterális szerződésre. Azonban azt, hogy mi összeegyeztethető vagy mi nem kompatibilis a szerződés céljával és tárgyával, tisztázatlan maradt.¹⁷ Ugyanakkor, a jelentés felhívja a figyelmet a nemzetközi szerződések sokszínűségére, és javasolja, hogy a szerződés mindig rendelkezzen a fenntartások megtételéről.¹⁸ Hiszen a szerződések céljukat, tárgyukat tekintve eltérőek, az emberi jogi egyezményeket nem lehet az úrjogra vonatkozó, vagy a tengerjogra vonatkozó szerződésekkel összehasonlítani.

Miután a Nemzetközi Bíróság elkészítette a tanácsadói véleményt és a Nemzetközi Jogi Bizottság a jelentését, az ENSZ Közgyűlése újra határozott a fenntartásokat illetően. Az 1952-ben elfogadott 598/VI. számú határozatában világossá teszi, hogy az államoknak törekednie kell arra, hogy a szerződés rendelkezzen a fenntartásokat illetően, azaz, hogy az államok már előzetesen határozzák meg, hogy az adott szerződés mely rendelkezéseivel tehető fenntartás és melyikhez nem, a fenntartást elfogadják-e vagy sem, illetve annak milyen jogi hatálya lesz, így a fenntartásokat illetően elkezdett kialakulni egy átláthatóbb felfogás. Szükséges, hogy minél gyorsabb és közvetlenebb módon tudjanak az államok interakcióba lépni, mivel az egyezmények hatékonyságát csakis az abban megfogalmazott rendelkezéseknek az érvényre juttatásában tudjuk kifejezni, azaz, hogy egy állam hogyan hajtja végre a szerződést. A nemzetközi szerződéses jog kodifikálását a Nemzetközi Jogi Bizottság kezdte meg, amelynek eredményként 1969 májusában aláírásra került a szerződések jogáról szóló egyezmény.¹⁹ Mindemellett, további három egyezmény került elfogadásra: 1958-ban, Genfben az ENSZ Tengerjogi Egyezménye, illetve az 1961. évi bécsi egyezmény a diplomáciai kapcsolatokról és az 1963. évi bécsi egyezmény a konzuli kapcsolatokról.²⁰ A 69-es bécsi egyezmény öt cikkelyen keresztül rendelkezik a fenntartásokat illetően.

A nemzetközi szerződések jogáról, Bécsben kelt egyezmény 2 cikk (d) pontja határozza meg a fenntartás fogalmát, amely szerint: *„fenntartás” olyan bárhogyan fogalmazott és nevezett egyoldalú nyilatkozat, amellyel valamely állam egy szerződés aláírása, megerősítése, elfogadása, jóváhagyása, vagy ahhoz történő csatlakozása során kifejezésre juttatja, hogy a szerződés bizonyos rendelkezéseinek jogi hatályát a reá való alkalma-*

¹⁶ Reservations to the no 17 convention on the prevention and punishment of the crime of genocide. 18-19. pp.

¹⁷ MELANDER, GÖRAN: *Reservation to Human Rights Treaties – Setting the Stage: Wishful Thinking or Prospects for Development*. In: Ziemele, Ineta (szerk.): *Reservations to Human Rights Treaties and the Vienna Convention Regime. Conflict, Harmony, Reconciliation*. Martinus Nijhoff. Leiden Boston, 2004. XXIV. p.

¹⁸ BOKORNÉ SZEGŐ 1961. 96. p.

¹⁹ Magyarországon az 1987. évi 12. törvényerejű rendelet hirdette ki.

²⁰ BURIAN, ALEXANDRU: *Drept international public: ediția a III-a (revăzută și adăugită)*. [s.n.]. Chisinau, 2009. 57. p.

zásban kizárni vagy módosítani óhajtja.²¹ A 19. cikk pontosan a fenntartások tételéről határoz és egyben korlátot is állít az államoknak, hiszen csak abban az esetben engedi a fenntartás megtételét, ha (a) a szerződés nem tiltja, (b) ha a fenntartások köre meg van határozva vagy (c) ha a fenntartás összeegyeztethető a szerződés tárgyával és céljával. Pontosán tükröződik, hogy a fenntartás megtételével kapcsolatos vitás kérdések immáron elfogadásra kerültek. Ezen korlátok a nemzetközi jog fejlődése szempontjából jelentenek lépcsőfokot, hiszen az ezzel kapcsolatos szokásjogi szabályok, nem hogy csak írásba lettek foglalva, de bővültek, azáltal, hogy a normaalkotó maga a szerződés lett. A bécsi egyezmény a 20. cikkében a fenntartások és az ezzel szemben emelt kifogások elfogadását rendezi. Meghatározásra kerül, hogy amennyiben a szerződés kifejezetten megengedi a fenntartások megtételét, az nem szorul más államok utólagos jóváhagyására. Azonban, a 20. cikk 2. bekezdése értelmében, ha a szerződés nem rendelkezik róla vagy a szerződés tárgya és célja alapján, illetve a tárgyaló államok kis számából az rajzolódik ki, hogy a fenntartást minden államnak alkalmaznia kell, akkor a fenntartás érvényessége a szerződő felek előzetes hozzájárulásához kötött.²² A nemzetközi szervezetek alapokmányához csatolt fenntartások érvényességének megállapítása a szervezet illetékes szerveire tartozik. A fenntartás alapvetően nem akadály a szerződés hatályba lépésének, sőt elősegíti azt.²³ Ebből következik, hogy a fenntartás csak a fenntartást tevő és a többi részes fél viszonylatában módosítja szerződés rendelkezéseit. Amennyiben valamely állam kifogással él, a szerződés hatályba lép a fenntartás által nem érintett rendelkezések vonatkozásában. Az államoknak 12 hónap áll rendelkezésükre a kifogások megtételére, attól az időponttól számítva, ahogyan tudomást szereztek a fenntartásról, vagy attól az időponttól kezdve, amikortól magára nézve kötelező hatályúnak ismerte el a szerződést.²⁴ A fenntartások és kifogások joghatályának vizsgálatánál tennék említést a kizáró kifogásról, amely szerint a kizáró kifogást tevő állam és a fenntartást tevő állam viszonylatában a szerződés nem lép hatályba. A fenntartásokat, azok elfogadását és a kifogásokat is írásban kell megtenni, csakúgy, mint ezek visszavonását is. Láthatóan tehát, a bécsi egyezmény hatalmas előrelépést jelentett a nemzetközi jog, ideértve a fenntartások témakörét illetően is. A nemzetközi szerződéses jog kodifikálása átláthatóbbá, hozzáférhetőbbé tette a nemzetközi jogrendszert, azáltal, hogy az addigi szokásjogi szabályokat nemzetközi szerződésbe rögzítette.²⁵ Mindemelllett, a Nemzetközi Jogi Bizottság kifejezetten a fenntartásokat illetően egy Gyakorlati Útmutatót fogadott el 2011-ben. A dokumentum iránymutatásokat tartalmaz, bár jogi kötelező erővel nem bír, így az államok és a nemzetközi szervezetek is eltérhetnek az abban foglaltaktól.²⁶

²¹ Az 1987. évi 12. törvényerejű rendelet, a szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről [továbbiakban: Az 1969-es évi egyezmény a szerződések jogáról.]

²² SZALAI ANIKÓ: *Nemzetközi szerződések*. In: Jakab András et al. (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Nemzetközi jog rovat, rovatszerkesztő: Sulyok Gábor) 2018. 8. p. https://ijoten.hu/szocikk/nemzetkozi-szerzodesek#_ftn13 (letöltve: 2022.01.10.).

²³ Advisory Opinion Concerning Reservations to the Convention on the prevention and Punishment of the Crime of Genocide, I.C.J Reports 1951. <https://www.refworld.org/cases,ICJ,4023a7644.html> (letöltve: 2022.01.10.)

²⁴ Az 1969-es évi egyezmény a szerződések jogáról.

²⁵ BURIAN 2009, 57. p.

²⁶ TAKÓ DALMA: *A nemzetközi szerződésekhez fűzött fenntartások és értelmező nyilatkozatok*. Diskurzus 2008/1. 41. p. http://www.epa.uz.ua/02200/02234/00017/pdf/EPA02234_Diskurzus_2018_01_039-046.pdf (letöltve: 2022.01.12.).

IV. Emberi jogi egyezményekhez fűzött fenntartások

Az emberi jogi egyezményekhez fűzött fenntartások specifikusabbak abból a szempontból, hogy ezen egyezmények célja, hogy a szerződésekben megfogalmazott rendelkezések egyetemesen, a világ országaiban érvényesülni tudjanak. Így ennek vizsgálatakor megkérdőjeleződik az univerzalitás gondolata, eszménye, abban az esetben, ha az államok kifejezetten meghatározzák, hogy az adott jogot csak nemzeti jog keretein belül lehet gyakorolni. Kétségek merülnek fel akkor is, ha a szerződésből fakadó kötelezettségüket az államok a belső joggal teszik egyenlővé. Ugyanis, a nemzetközi szerződés fogja tartalmazni azokat a kötelezettségeket, amelyeknek az állam eleget kell tennie.²⁷ Gondoljunk csak arra az esetre, amikor a nemzetközi szerződés előírja, hogy az államoknak intézkedéseket kell tennie a szerződés végrehajtását illetően. Az Európa Tanács keretében elfogadott Emberi Jogok Európai Egyezménye kiváló példa az előbb említettekre, hiszen 52. cikke kimondja, hogy „Az Európa Tanács Főtitkára által előterjesztett megkeresésre minden Magas Szerződő Fél tájékoztatást ad arról a módról, ahogy belső joga biztosítja a jelen Egyezmény rendelkezéseinek hatékony végrehajtását.” A Nemzetközi Jogi Bizottság által 1994-ben elfogadott 24. számú általános megjegyzésében megjelenik azon megállapítás, amely szerint az e fajta szerződések nem az államok által vállalt közös kötelezettségek cseréjének a hálózatát jelentik, hanem inkább az egyén, az individuum jogokkal történő felruházását.²⁸ A Loizidou vs. Törökország eset kapcsán érdemes két fontosabb megállapítást tenni. Mindenekelőtt, az eset előzményeként említhető, hogy Loizidou Cipruson élt, és egy földterület tulajdonosa volt Észak-Cipruson. A területet Törökország elfoglalta, és nem engedte meg Loizidou számára az Észak-Ciprus területére történő belépést, annak ellenére, hogy az említett fél többször is jelezte a török hatóságok irányába, hogy ő a földterület jogos tulajdonosa. Loizidou az Emberi Jogok Európai Bíróságához fordult, arra hivatkozva, hogy Törökország, mint az Emberi Jogok Európai Egyezményének részes fele megsértette az egyezmény 8. cikkét – Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog –, illetve az Első Kiegészítő Jegyzőkönyv 1. cikkét, a tulajdon védelme. Törökország, a per során kifogásokkal élt, azaz arra hivatkozott, hogy az EJEB-nek nincs joghatósága eljárni, mivel az egyezmény elfogadásakor fenntartásokat fűzött²⁹, amelynek értelmében elismeri a bíróság joghatóságát a „Török Köztársaság nemzeti határain belül, azon cselekmények tekintetében, amelyek a jelen nyilatkozat letétbe helyezését követően történnék.”³⁰ A strasbourgi bíróság nem ismerte el érvényesnek a Törökország által tett, a Bíróság joghatóságát korlátozó nyilatkozatokat.

Ahogy már fentebb utaltam rá, a jogeset és a már említett NJB Általános Megjegyzései alapján két megközelítést is tulajdoníthatunk az emberi jogi egyezményekhez fűzött

²⁷ SEIBERT-FOHR, ANJA: *The Potentials of the Vienna Convention on the Law of Treaties with Respect to Reservations to Human Rights Treaties*. In: Ziemele, Ineta (szerk.): *Reservations to Human Rights Treaties and the Vienna Convention Regime. Conflict, Harmony, Reconciliation*. Martinus Nijhoff. Leiden Boston, 2004. 191. p.

²⁸ HRI/GEN/1/REV.5. (17) 155. p. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=HRI%2FGEN%2F1%2FRev.5&Lang=en [továbbiakban: General Comment No. 24.].

²⁹ Loizidou v Turkey [1995] ECtHR, Application no. 15318/89. <https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-loizidou-v-turkey-application-no-1531889-18-december-1996>

³⁰ Declaration from the Minister for Foreign Affairs of Turkey, dated 26 December 1989, registered at the Secretariat General on 22 January 1990 – Or. Fr. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=declarations-by-treaty&numSte=005&codeNature=0>

fenntartások kapcsán. Egyrészt, az az emberi jogi testület, amely a szerződés értelmezésért felel és a rendelkezések, államok általi betartását ellenőrzi, hatáskörrel rendelkezik a szóban forgó fenntartások megengedhetőségével kapcsolatban. Másrészt pedig, általános következménye a meg nem engedett fenntartásoknak az, hogy a fenntartást tevő államot kötni fogja ugyan a szerződés, de nem élvezi a fenntartás előnyeit.³¹ A Loizidou kontra Törökország esetében a fenntartást a bíróság érvénytelennek tekintette, és megállapította, hogy az országot a szerződés (EJEE) ugyanúgy köti. Az emberi jogok nemzetközi védelmét számos dokumentum biztosítja. Ezek az egyezmények deklarálják azokat az alapvető jogokat, amelyeket a nemzetközi közösség egésze fogad el. Azáltal, hogy a kormányok garanciát vállaltak az alapvető emberi jogok és szabadságjogok előmozdítására és védelmére, erkölcsi köteleességük is keletkezett.³²

A nemzetközi jog szerint az emberi jogok közül megkülönböztetjük a korlátozhatatlan jogokat, amelyek körébe tartozik az élethez való jog, de említhető az emberi méltósághoz való jog is. A második kategóriát alkotják a különleges jogrend idején korlátozható/felfüggeszhető jogok, amelynek körébe tartozik például a kényszermunka tilalma. Míg a harmadik kategória a korlátozható jogok csoportja lesz, és e körbe soroljuk a véleménynyilvánításhoz való jog vagy a mozgásszabadsághoz való jogot is.³³ Az emberi jogok univerzális védelme hatalmas állomásnak, mérföldkőnek tekinthető az emberi jogokat illetően. Az ide tartozó alapdokumentumok az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, a Polgári és Politika Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, illetve a hozzá kapcsolódó két fakultatív jegyzőkönyv, és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.³⁴ A következőkben, az ENSZ égisze alatt létrejövő, legfontosabb és legnagyobb tagságú emberi jogi egyezmények bemutatása és a hozzájuk fűzött fenntartások ismertetése következik.

1. *A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya*

A dolgozat jelen részében kitérnék a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának (továbbiakban: PPJNE) vizsgálatára, az egyezményhez fűzött fenntartások témakörére. Az egyezmény az emberi jogi dokumentumok közül kiemelendő jelentőséggel bír, hiszen olyan alapjogokat deklarál, mint például az élethez való jog (6. cikk), kínzás tilalma (7. cikk), szabadsághoz való jog (9. cikk), gondolat, lelkiismeret és vallásszabadsághoz való jog (18. cikk),³⁵ mindemelett jelenleg (2021) 173 ország ismerte el magára nézve kötelezőnek az egyezményt. A PPJNE-t az ENSZ Közgyűlése fogadta el 1966 decemberében és a 35. megerősítő, csatlakozási okirat letétbe helyezését követően 3 hónappal, 1976-ban hatályba is lépett. Az egyezmény, ahogyan Christopher Harland állítja, nagyon alapvető

³¹ SCHEININ, MARTIN: *Reservations by States under the International Covenant on Civil and Political Rights and Its Optional Protocols, and the Practice of the Human Rights Committee*. In: Ziemele, Ineta (szerk.): *Reservations to Human Rights Treaties and the Vienna Convention Regime. Conflict, Harmony, Reconciliation*. Martinus Nijhoff. Leiden Boston, 2004. 42. p.

³² Az Emberi Jogok Nemzetközi Törvénye. Magyar ENSZ Társaság 2008. 28. p.

³³ GÁRDOS-OROSZ FRUZZINA: *Az alapjogok korlátozása*. In: Jakab András et al. (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*, 2020. 7. p. <https://ijoten.hu/uploads/az-alapjogok-korlatozasa.pdf> (letöltve: 2022.03.09.).

³⁴ Az Emberi Jogok Nemzetközi Törvénye. Magyar ENSZ Társaság, 2008. 7. p.

³⁵ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet Az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600008.tvr> (letöltve: 2022.01.22.) [továbbiakban: PPJNE 1966.].

minimum standardokat határoz meg az emberi jogok kapcsán.³⁶ A dokumentum a nemzetközi jog egyik újabb eszközéül szolgál, amelyet hat fő részre tagolhatunk. Az első két részt nevezzük az általános rendelkezéseknek, amelyben általános érvényű jogok kerülnek meghatározásra. A harmadik rész tartalmazza az anyagi jogi szabályokat, míg a negyedik, ötödik, hatodik rész az egyezmény ellenőrzésére irányul.³⁷ E nemzetközi egyezmény végrehajtása oly módon történik, hogy az egyezmény hatálybalépését követően, egy éven belül az adott államnak jelentést kell előterjesztenie a Főtitkár számára, aki majd vizsgálat céljából a Nemzetközi Jogi Bizottság részére megküldi. Illetve, minden olyan esetben, amikor a Bizottság felkér egy adott államot, hogy készítse el a jelentést, az államoknak eleget kell tenniük ezen kötelezettségnek.³⁸

Az egyezségokmány alapvetően nem rendelkezik a fenntartásokat illetően, és láthatóan több állam is élt a lehetőséggel, és fenntartásokat fűztek az egyezmény rendelkezéseihez. A szerződés egyik legkérdésesebb, legbizonytalanabb pontja, amelyhez több állam is fenntartást fűzött az a 14. cikk volt. Guyana, a Bahama-szigetek és Belize pénzügyi okokra hivatkozva zárta ki a szerződés 14. cikkének 6. bekezdését, amely azoknak a személyeknek, amelyeket jogtalanul ítélték el kompenzációs díjat ír elő, azaz kártérítést kell számukra fizetni. E fent említett három ország fenntartja azon jogukat, hogy nem alkalmazzák a szerződésnek ezt a cikkelyét. Az egyezségokmány 48. cikke deklarálja az államoknak azt a jogát, amellyel a szerződés részesei lehetnek³⁹, azaz: „*azok az államok írhatják alá, amelyeket az Egyesült Nemzetek Közgyűlése felkért arra, hogy az Egyezségokmányban részesek legyenek.*”⁴⁰ Guinea és Románia is, a fenntartását arra hivatkozva tette meg, hogy a fent említett szakasz, ellentétes a nemzetközi szerződések univerzalitásával és a nemzetközi kapcsolatok demokratizálódásával, ugyanis az államoknak, a nemzetközi közösségnek joga van nemzetközi szerződésekben részt vállalni.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához csatolt első Fakultatív Jegyzőkönyv 1966-ban került elfogadásra, és jelenleg 116 részes féllel rendelkezik. A Jegyzőkönyv egy ún. védelmi mechanizmus kialakítását tette lehetővé, azáltal, hogy lehetőséget biztosít az egyéni panasz megtételére. Első cikke szerint: „*Az Egyezségokmányban részes bármelyik állam, amely a jelen Jegyzőkönyvnek is részesévé válik, elismeri a Bizottság arra vonatkozó illetékességét, hogy az átvegyen és megvizsgáljon a részes állam joghatósága alatt álló személyektől származó bejelentéseket, akik azt állítják, hogy az Egyezségokmányban foglalt valamely jogukat a részes állam megsértette.*”⁴¹ A Bizottság a Jegyzőkönyv alapján személyektől átvett jelentéseket is vizsgálhat, ha az adott ügyet nem tárgyalja valamilyen más, nemzetközi vizsgáló szerv. Több állam nem értett egyet a rendelkezéssel, ezért fenntartást fűztek. Vagyis, sok állam – többek közt Románia, Svédország, Írország, Franciaország,

³⁶ HARLAND, CHRISTOPHER: *The Status of the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) in the Domestic Law of State Parties: An Initial Global Survey through UN Human Rights Committee Documents.* Human Rights Quarterly 2000/1. 189. p.

³⁷ Civil and Political Rights: The Human Rights Committee – Human Rights. 4. p. <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/FactSheet15rev.1en.pdf>

³⁸ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet 40. cikk.

³⁹ Tulajdonképpen az ENSZ tagállamok, a szakosított intézmények tagállamai és a Nemzetközi Bíróság Statútumának részes felei az egyezmény részesei lehetnek.

⁴⁰ PPJNE 1966 48. cikk.

⁴¹ 1988. évi 24. törvényerejű rendelet a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához kapcsolódó, az Egyesült Nemzetek Közgyűlése által New Yorkban 1966. december 16-án elfogadott Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről.

de említhető akár Dánia is – nem ismerte el a Bizottság illetékességét, arra az esetre nézve, ha az ügy már korábban egy vizsgáló bizottság előtt tárgyalva volt. Egy másik problémás kérdéskör volt a Guyana által tett fenntartás. Az ország a fenntartás által nem ismerte el a Bizottság azon illetékességét, hogy az egyénektől is jelentéseket vizsgáljon meg, csak az államok által nyújtott jelentések tekintetében ismerte el az eljáró szerv kompetenciáját.⁴² Németország, Franciaország, Hollandia, de Spanyolország is kifogást emelt a fenntartással szemben. Németország megkérdőjelezte Guyana elkötelezettségét az egyezmény iránt. Kifejezte, hogy a jelen szerződés, jegyzőkönyv célja, hogy erősítse az egyén szerepét, és azáltal, hogy Guyana kizárja az egyén panasztételi lehetőségét, éppen meggátolja e jog érvényesülését. A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának jelentőségét az is mutatja, hogy 1991-ben hatályba lépett a hozzá kapcsolódó második Fakultatív Jegyzőkönyv. A Jegyzőkönyv 89 részes féllel bír, és elérendő célként jelölte meg a halálbüntetés eltörlését. A szerződés 2 cikkelye megtiltja a fenntartások megtételét, azzal a kivétellel, hogy „a megerősítéskor vagy csatlakozáskor tett azon fenntartást, amely a halálbüntetés alkalmazását háború idején, a háború alatt elkövetett legsúlyosabb katonai természetű bűncselekményekben való bűnösség megállapítása miatt lehetővé teszi”.⁴³ Erre hivatkozva tette meg fenntartását El Salvador, amely szerint az alkotmányának 27. cikke megfelel a Jegyzőkönyv ezen rendelkezésének, és a második cikkelyben megengedett keretek között alkalmazni fogja a halálbüntetést. Több ország kifogásolta a fenntartás jogosságát, arra hivatkozva, hogy El Salvador nem közölte az ENSZ Főtitkárrel a nemzeti jogrendszerében található hasonló, a halálbüntetés alkalmazására vonatkozó jogszabályokat.

Az egyezségokmány és a hozzá kapcsolódó fakultatív jegyzőkönyvek egyik kiemelkedő jogesete a Kennedy kontra Trinidad és Tobago. Az ügy jelentősége abban áll, hogy az Emberi Jogi Bizottság egyéni panasz benyújtása által vizsgálta az ügyet. Az egyéni panasz indítványozója Rawle Kennedy, akit korábban halálra ítélték, majd később, az ítélet megváltoztatását követően 75 év börtönbüntetésre ítélték. Az ügy előzménye, hogy Norris Yorke-t a munkahelyén megsebesítették, aki a következő napon belehalt sérüléseibe. A feltételezett elkövető/elkövetők R. Kennedy volt, aki utoljára tért be az áldozat munkahelyére, és pénzt követelt, de miután dulakodás kezdődött, az áldozatot többször is megütötte, aki azt nem élte túl. Ugyanakkor, az ügy jelentősége abban is keresendő, hogy Trinidad és Tobago kormánya 1980-ban csatlakozott az első fakultatív jegyzőkönyvhöz, de 1998 májusában felmondta a szerződést. Majd, az augusztusi hónapban újra csatlakozott a jegyzőkönyvhöz, egy fenntartással, amely szerint nem ismeri el a Bizottság azon illetékességét, hogy egyéni panaszokat vizsgáljon, olyan ügyekben, amikor egy halálraítélt személyről van szó, sem annak vádemelésével, tárgyalásával, vagy az ítélet végrehajtásával kapcsolatosan.⁴⁴ Mindemelllett, a Bizottság a fenntartást érvénytelennek nyilvánította, mivel az ellentétes a Jegyzőkönyv céljával és tárgyával.⁴⁵ A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, valamint a hozzá csatolt Fakultatív Jegyzőkönyvek, a je-

⁴² Optional Protocol of the international Conventant on Civil and Political Rights – Adopted by the General Assembly of the United Nations on 16 December 1966: ACCESSION BY GUYANA. <https://treaties.un.org/doc/Publication/CN/1993/CN.182.1993-Eng.pdf> (letöltve: 2022.02.22.).

⁴³ 1995. évi II. törvény: a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XLIV. ülészakán, 1989. december 15-én elfogadott Második Fakultatív Jegyzőkönyv 2. cikk (1).

⁴⁴ Human Rights Committee 74th session – Rawle Kennedy v. Trinidad and Tobago. http://www.worldcourts.com/hrc/eng/decisions/2002.03.26_Kennedy_v_Trinidad_and_Tobago.htm (letöltve: 2022.02.22.).

⁴⁵ SCHEININ 2004, 46. p.

lenleg hatályos nemzetközi jogrendszer kiemelkedő, releváns forrásai. Olyan nemzetközi dokumentumokról van szó, amelyek a világháború után az életet, az emberi méltóságot próbálták védeni, és ahogyan az egyezségokmány Preambuluma is kifejezi, összhangban az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával, szükséges biztosítani azokat a feltételeket, amelyek által az egyezménybe foglalt jogok érvényre tudnak jutni.⁴⁶

2. A Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya

Az 1966-ban elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya a nemzetközi jog eszköztárszerének másik szignifikáns dokumentuma. Olyan szerződésről van szó, amely 171 részes féllel rendelkezik, és öt fő részből épül fel. Az Egyezmény olyan alapvető jogokat deklarál, mint például az önrendelkezéshez való jog (1. cikk), egyenlő munkáért egyenlő díjazás (7. cikk), szakszervezetek azon joga, hogy országos társulást vagy szövetséget létesítsenek (8. cikk), de említhető a sztrájkhoz való jog is (8). Az államok számára megfogalmazza azon köteleességüket, amely szerint fokozatosan biztosítaniuk kell az egyezményben deklarált jogok gyakorlását. Ugyanakkor, az egyezmény minél hatékonyabb érvényre juttatása érdekében nemzetközi segítségnyújtást és együttműködést ír elő a részes feleknek, azaz a fejlődő országok támogatására kell összpontosítani. Az egyezmény érdekessége, hogy a végrehajtást nem csak jogszabályok meghozatalával követeli, hanem a 6. cikk 2. pontjának értelmében, az államoknak biztosítaniuk kell olyan programokat, amelyek garantálják a gazdasági, szociális és kulturális jogok érvényesülését.⁴⁷ Az Egyezségokmány végrehajtásának ellenőrzését a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Bizottsága végzi. Az államok meghatározott időközönként jelentéseket terjesztenek a Bizottság elé, amely irányelvek vagy kommentár megtételével segíti az államokat. Mindemellett, 2008-ban elfogadásra került egy Kiegészítő Jegyzőkönyv, amelyet eddig 26 állam ismert el magára nézve kötelezőnek. A Kiegészítő Jegyzőkönyv egyéni és kollektív panasztételi mechanizmust vezet be.⁴⁸ Azaz, a Jegyzőkönyvben részes államok elismerik a bizottság joghatóságát egyéni panaszok vizsgálatára.

A Nemzetközi Egyezségokmány a fenntartásokat illetően nem határoz, így elég sok fenntartást, vagy éppen értelmező nyilatkozatot fűztek a szerződéshez. Írország az Egyezmény 13. cikkének 2. (a) pontját kifogásolta, amely az elemi oktatás ingyenességét és kötelezővé tételét követeli a kormányoktól. Írország fenntartja azon jogát, hogy a szülő dönt elsősorban a gyermek oktatásáról, utalva az otthoni, magán iskoláztatásról. Érdekesként említem meg, Japán állam által tett fenntartást, amelynek értelmében kizárják a szerződés azon rendelkezését, amely „a törvényes ünnepnapokra járó díjazást”⁴⁹ követeli meg a kormányoktól. Ugyanakkor Japán nem tekinti magára nézve kötelezőnek a szerződés 8. cikkének 1. bekezdés d. pontját, amely a sztrájkjogot biztosítja. Kuvait szintén kizárta a 8. cikk alkalmazását teljes egészében, ami a Finn államnak nem is volt tetszetős. A fenntartással szemben kifogást emelt, hangsúlyozva, hogy a fenntartás összeegyeztethetlen

⁴⁶ PPJNE 1966 Preambulum.

⁴⁷ KARDOS GÁBOR: *Az emberi jogokat védő nemzetközi jogi intézmények*. In: Halmai Gábor – Tóth Gábor Attila (szerk.): *Emberi jogok*. Osiris. Budapest, 2008. 147. p.

⁴⁸ MINK JÚLIA: *Emberi jogok védelme az ENSZ keretében*. In: Kende Tamás et. al. (szerk.): *Nemzetközi jog*. Wolters Kluwer Hungary. Budapest, 2018. 498-499. pp.

⁴⁹ Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 7. cikk (d) pontja.

a szerződés tárgyával és céljával. A legvitatottabb fenntartás Katar államtól érkezett. Az ország az Egyezmény 3. cikkének alkalmazását zárta ki, amely a férfi és női egyenjogúság alapján kötelezi az államokat a gazdasági, szociális és kulturális jogok érvényesülése kapcsán. Fenntartását arra hivatkozva tette meg, hogy az ellentétes a Sharia jogban ismeretes öröklődési és születési szabályokkal. Több állam, köztük Ausztria, Csehország, Észtország és Lengyelország is kifogásolta azt. Belgium szerint a fenntartás korlátozza Katar állam felelősségét az egyezmény végrehajtása kapcsán és bizonytalanságot, kétségeket kelt, hogy az összeegyeztethető-e a fenntartás az egyezmény céljával és tárgyával. Látható módon sok fenntartás érkezett az Egyezményhez, aminek az oka, hogy semmilyen korlát nem volt a szerződésben meghatározva. Sok tekintetben a fenntartást tevő államok figyelmen kívül hagyták azokat a Nemzetközi Jogi bizottság által publikált dokumentumokat, amelyek tiltják az általános, nem konkrét fenntartásokat.

3. *Nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának betiltásáról szóló Egyezmény*

A fenntartások kérdésköre különféle emberi jogi egyezményeket illetően láthatóan problémás kérdéseket vet föl. Nincs ez másként a *Nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának betiltásáról szóló Egyezmény* (továbbiakban: CEDAW⁵⁰) kapcsán sem, amelyet az ENSZ Közgyűlése fogadott el 1979-ben. Az egyezmény célja, hogy megszüntesse mindazokat a diszkriminatív jelenségeket, formákat, amelyeket a nőkkel szemben alkalmaznak. A megkülönböztetés minden formájának betiltása elég nagy teret enged az államoknak az értelmezés szempontjából, azonban kiemelendő területek, vagyis, amelyekre leginkább a hangsúly kerül az a politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális és civil megkülönböztetés.⁵¹ Az egyezmény a fenntartásokat illetően elég pontosan határoz. Ugyanis, az egyezmény 28. cikkében (2) egyetlen korlátot említ meg, amely általános elvként él a fenntartásokat illetően, vagyis, hogy „Az Egyezmény feladatával és céljával össze nem férő fenntartás nem engedhető meg.”⁵² Az elv, amely szerint nem megengedett az a fenntartás, amely a szerződés céljával és tárgyával összeegyeztethetetlen egy, már a XX. században is meghíusult gyakorlat volt. A CEDAW egyezmény tehát nyitott teret enged az államoknak a fenntartások megtételére. Ez abból is kiolvasható, hogy Kuwait az egyezmény 9. cikkének 2. bekezdését⁵³ nem volt hajlandó a nemzeti jog részévé tenni, és egy fenntartás megtételével kizárta a szerződés ezen rendelkezését. Arra hivatkozott, hogy a cikkely ellentétes a saját, belső, erre vonatkozó szabályával, ami szerint egy gyerek nemzetiségét az apai leszármazott alapján kell meghatározni. Továbbá, Szaúd-Arábia fenntartással jelezte azon szándékát, miszerint, abban az esetben, hogyha a szerződés bármely rendelkezése ellentétes az iszlám joggal, nem fogják a szerződéses rendelkezéseket betartani. Nos, az egész szerződésre vonatkozó fenntartás eléggé nagy konfliktusokat tud kiváltani, előidézni.

⁵⁰ Convention on the Elimination of all forms of Discrimination against Woman.

⁵¹ IBID – VIENNA REGIME 4. p.

⁵² „Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről”. Magyarországon az 1982. évi 10. törvényerejű rendelet hirdette ki.

⁵³ CEDAW: 9 bekezdés (2): „A Részes Államok kötelesek a nők számára a férfiakéval egyenlő jogokat biztosítani a gyermekeik állampolgárságát illetően.”

Az egyezmény alapvetően – mai szemmel – nagyon alap jogokat fektet le, olyan jogokat biztosít, amelyeknek elfogadása az európai kontinensen, de világviszonylatba is konszenzust élveznek. Mégis az látható, hogy azokban az országokban, ahol az iszlám jog a mérvadó, a jogalkotó nem tudja átültetni, ezeket a számunkra már alap jogokat, mivel a szerződés rendelkezései ellentétesek a már létező *Saría* joggal, vallással és hagyomány-nyal. Az egyik leginkább érdemibb fenntartás, amelyet a közel-keleti országok fűztek az a 16. cikkre vonatkozik, amely a férfiak és nők közötti egyenlőségen alapuló jogokat fogalmaz meg a házasság és egyéb családi kapcsolatok tekintetében. A fenntartást tevő államok között szerepel Egyiptom, Irak, és a távol-keleti Banglades is. Donna E. Arzt szerint a megfogalmazott fenntartás biztosítja ezen országok hagyományainak és szokásainak a védelmét.⁵⁴ Tunézia, szintén eléggé széles értelmezést adott, amikor fenntartást fűzött az egyezményhez, ugyanis kijelentette, hogy semmilyen jogi aktus elfogadására irányuló lépést nem tesz, amennyiben az ellentétes lenne a Tunéziai Alkotmány I. fejezetével. Az Egyesült Arab Emírségek több fenntartást is tett az egyezményhez. Ezek közül a legérdemibb fenntartást a szerződés 2. cikk (f.) bekezdéséhez fűzték. E szerződéses rendelkezés szerint az államok meg kell tegyenek minden lépést, ideértve a jogszabály-alkotást is, hogy hatályon kívül helyezték azokat a jogszabályokat, törvényeket, amelyek a nőkkel szembeni megkülönböztetést jelentik.⁵⁵ Az ország nem tekinti e bekezdést a szerződés részének, így nem köti e rendelkezés az országot. A nők helyzete az arab országban kifejezetten aláértékelt. Az Amnesty International 2020/21-es jelentése alapján az itt élő nők egyenlőtlen bánásmódban részesülnek. Ez azzal magyarázható, hogy az ország törvényi rendelkezései alapján a nők kötelessége a háztartás vezetése, azaz ennek nem teljesítése szankciót von maga után.⁵⁶ Azonban, mint ismeretes a szerződés célja a nőkkel szembeni diszkrimináció, megkülönböztetés felszámolása, annak minden formájának a megszüntetése. E fenntartás Ausztria, Görögország, Lengyelország szerint – véleményem szerint helyesen – ellentétes a szerződés tárgyával és céljával, ennek következtében a fenntartással szemben, a fent említett országok kifogással éltek. Több ország kifogásolta az Egyesült Arab Emírségek elkötelezettségét az egyezmény iránt, hiszen a fenntartásai által az egyezmény konkrét céljai nem tudnak érvényre, kifejezésre jutni.⁵⁷

Ugyanakkor, említésre méltó, hogy az egyezményhez kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv egy panasztételi mechanizmust vezet be. Ezáltal a részes államok állampolgárainak, ha valamely az egyezményben foglalt jogukat megsértette a szóban forgó állam, akkor egy panasztételi bizottsághoz fordulhatnak.⁵⁸ A Fakultatív Jegyzőkönyvnek 114 részes állama van, azaz vannak olyan államok, amelyek annak ellenére, hogy az Egyezmény részesei, a Fakultatív Jegyzőkönyvet nem ismerik el kötelező hatályúnak. Ilyen országok közé sorolandó a Bahama-szigetek, Jemen, de akár Uganda is. Zambia ugyan aláírta a Fakultatív

⁵⁴ ARZT, DONNA E.: *The Application of International Human Rights Law in Islamic States*. Human Rights Quarterly 1990/2. 220. p.

⁵⁵ CEDAW 2. bekezdés f. pont.

⁵⁶ Amnesty International Report 2020/21 – The State of World Human Rights. Amnesty International Ltd., London, 2021. 378. p. <https://www.amnesty.org/en/wpcontent/uploads/2021/06/POL1032022021ENGLISH.pdf> (letöltve: 2022.02.14.).

⁵⁷ United Nation Treaty Collection. Chapter IV – Human Rights. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-8&chapter=4&clang=_en (letöltve: 2022.01.22.).

⁵⁸ A nőkkel szembeni hátrányos megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyvének 2. cikke.

Jegyzőkönyvet, de még nem erősítette meg azt. Annak okát, hogy egyes országok miért nem ismerik el kötelezőnek a szerződést, ott keresendő, hogy a panasztételi mechanizmus valójában az állammal szemben jött létre. Ugyanis, ha az állampolgár szerint az őt illető jogok közül valamelyik sérült, az államot felelősségre lehet érte vonni. Az erre létrehozott Bizottság pedig ideiglenes intézkedéseket követelhet az államoktól, annak érdekében, hogy helyreállítsa a jogsértést. Ennek függvényében kijelenthető, hogy valójában az államok csak elkerülni szeretnék az ilyesfajta követeléseket, hiszen ha elismernék a Bizottság kompetenciáját, az adott jogsértést korrigálni lehetne, de így csak az emberi jogok csorbulását eredményezi. Továbbá, a jegyzőkönyv 17. cikke nem teszi lehetővé az államok számára a fenntartások megtételét.

4. *Nemzetközi Egyezmény a Faji Megkülönböztetés Valamennyi Formájának Kiküszöböléséről.*

A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezmény (továbbiakban Egyezmény) szintén az ENSZ égisze alatt létrejött szerződés. Ahogyan Theodor Meron fogalmaz: *az egyik legfontosabb olyan eszköz, amely az ENSZ Alapokmány alapvető normáit fejleszti tovább.*⁵⁹ Az egyezmény 1969 januárjában lépett hatályba és 182 részes féllel rendelkezik. Célja, a faji megkülönböztetés megszüntetése minden politikai, gazdasági, társadalmi és közéleti területen. A szerződés három részből épül fel. Az első rész (1-7. cikk) tartalmazza az általános kötelezettségvállalásokat, jogorvoslati lehetőség megteremtését írja elő, illetve az oktatás területére vonatkozólag is kerülnek meghatározásra iránymutatások. A második rész (8-16. cikk) egy Bizottság létrehozását rendeli el, emellett pedig egy Albizottság létrehozását is, abból a célból, hogyha, valamely állam szerint egy másik részes fél nem tett eleget az Egyezmény rendelkezésének, akkor jelentéseket lehessen tenni. A harmadik rész (17-25. cikk) a szerződés elfogadásával, felmondásával foglalkozik, de a 20. cikk kitér a fenntartásokra is. Az egyezmény nem engedélyezi azon fenntartások megtételét, amelyek ellentétesek a szerződés tárgyával és céljával, de azt sem, amelynek hatálya gátolná az Egyezmény által felállított valamely testület működését.⁶⁰ Azaz, az Egyezményhez – kevés kikötéssel – engedélyezett a fenntartások megtétele, így a dolgozat következő részében ismertetem a szerződés azon rendelkezéseit, amelyek egyes államok számára vitatott pontok voltak és fenntartást fűztek hozzá.

Több részes fél kifogásolta az Egyezmény azon rendelkezését, amely szerint a Nemzetközi Bíróság elé kell utalni azokat a jogvitákat, amelyeket a felek nem tudnak tárgyalásos úton rendezni. Ennek értelmében a Kínai Népköztársaság, Kuba, Afganisztán, Madagaszkár, Szíria, de még Szaúd-Arábia is fenntartást fűzött az Egyezményhez. A közel-keleti országok, köztük Szaúd-Arábia, megszokott módon arra hivatkozott, hogy akkor hajtja végre az egyezmény rendelkezéseit, ha azok nem ütköznek a Saría jogba. Ausztria kifogásolta a fenntartást, mondván, hogy kétségek merülnek fel Szaúd-Arábia kötelezettségét tekintve, hiszen az egyezmény célja és tárgya minden esetben kifejezésre kellene jusson.

⁵⁹ MERON, THEODOR: *The Meaning and Reach of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*. The American Journal of International Law (79)1985/2. 283. p.

⁶⁰ SCHWELB, EGON: *The International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination*. Cambridge University Press. Cambridge, 1966. 1000-1001. pp.

A már említett fenntartás pedig, olyan általánosan megfogalmazott nyilatkozat, amely az egyezmény bármely pontjára vonatkozhat: „*Szaúd-Arábia kormánya kijelenti, hogy végrehajtja az Egyezmény rendelkezései, ha azok nem ütköznek az iszlám Saria előírásaival.*”⁶¹ Az iszlám elveket valló és gyakorló országokban megjelenő nézeteltérések, konfliktusok alapja általában az emberi jogok érvényre juttatásának a hiánya. Ez azzal is magyarázható, hogy a Korán – a muszlimok szent Könyve – nem is kötelezettségeket fogalmaz meg, inkább követeléseket.⁶² Ezen követelések nem teljesítése büntetést von maga után. Ugyanakkor kihangsúlyoznám, hogy a már korábban említett, a Nemzetközi Jogi Bizottság által közétett *Általános Megjegyzések* című jelentés a fenntartásokat illetően kimondja, hogy azok konkrétak és átláthatók kell legyenek, és az adott szerződés valamely rendelkezésére kell vonatkozzanak.⁶³ Az emberi jogok érvényre juttatása az Egyezmény minden részes felének kötelező, a különféle okokra való hivatkozás által a szerződés lényeges elemei nem kerülnek alkalmazásra. A szerződés másik vitatott pontja a 4. cikk volt, tulajdonképpen több értelmű nyilatkozat került meghatározásra. Írország nyilatkozata értelmében, az Egyezmény 4. cikkében megfogalmazott rendelkezéseket csak is az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával összhangban lehet értelmezni. Vagyis, nem lehet olyan belső jogszabályt alkotni, amely az előbb említett nyilatkozat valamely rendelkezésével ellentétes lenni. Olaszország, szintén azt hangsúlyozta, hogy nem lehet olyan intézkedéseket meghozni, amelyek veszélyeztetnék az alapvető emberi jogokat, mint például a véleménynyilvánításhoz való jogot vagy éppen a gyülekezéshez való jogot. Az Egyesült Államok által tett fenntartás egyértelművé teszi, hogy semmilyen olyan kötelezettséget nem vállalnak, amelyek korlátoznák a szólás –, véleménynyilvánításhoz való jogot vagy a szabad gyülekezéshez való jogot, mivel már vannak olyan jogszabályok, amelyek védik ezen jogokat.

5. *Egyezmény a Kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről.*

A kínzás, embertelen, megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzése érdekében 1984-ben elfogadott egyezmény (továbbiakban: Egyezmény) a nemzetközi emberi jogi tárgyú szerződések egyik legszignifikánsabb és leglényegesebb dokumentuma, amelynek jelenleg 173 részes állama van. A mai ember gondolkodásában felmerülhet az egyezmény elfogadásával kapcsolatban, hogy nem is régi dokumentumról van szó. Azonban, amint már tudjuk a nemzetközi emberi jog fejlődése nem XX. század vége fele kezdődött. Továbbá, a történelem során többször is voltak próbálkozások a kínzás eltörlésére, 1750 körül több nemzeti jogrendszerben megjelent a kínzás tilalma. A későbbiekben, az 1948-ban elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (UDHR) is tiltotta a kegyetlen, embertelen, lealacsonyító bánásmódot. A kínzás, mind a regionális nemzetközi szervezetekben, mind az univerzális nemzetközi szervezetekben is egyaránt nagyon komoly tilalomként létezett, az erőszak legrosszabb formájának tartották. A nemzetközi közösség alapvető tilalomnak határozta meg, azaz, abszolút jellegűnek tekintette, amelytől semmilyen módon nem lehet

⁶¹ Szaúd-Arábia által tett fenntartás. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-2&chapter=4&clang=_en#22 (letöltve: 2022.02.25.).

⁶² ARZT 1990, 206. p.

⁶³ General Comment No. 24. 1994. 155. p.

eltérni. A nemzetközi jog az ilyen jellegű szabályokat, normákat jus cogensnek nevezi, amelyet 1969-es bécsi egyezmény a szerződések jogáról a következőként határoz meg: „az államok nemzetközi közössége, mint egész, olyanként fogadott el és ismert el, mint amelytől nem lehet eltérni és amelyet csak a nemzetközi jognak az ugyanilyen jellegű későbbi szabályával lehet megváltoztatni”,⁶⁴ azaz feltétlen alkalmazást igénylő szabályról van szó. A kínzás tilalmának univerzális jellegére utal, hogy több egyezményben megjelenik, például ha, visszagondolunk a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányára ott is megjelenik a tilalom, az előbb említett nyilatkozatban úgyszintén (UDHR), mindemellett, regionális szinten említeném az Emberi Jogok Európai Egyezmény (EJEE) 3. cikkét. A jelen egyezmény címének kapcsán Bent Sorensen és Paul Dalton a következő megállapításra jutnak:

- *Kínzás elleni egyezmény* – jelöli azokat a rendelkezéseket, amelyek kifejezetten a kínzás tilalmához kapcsolódnak,
- *Egyéb kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény* – jelöli azokat a rendelkezéseket, amelyek a nem megfelelő bánásmódhoz tartoznak.⁶⁵

Az egyezmény a kínzás fogalmának a következőt érti: *szándékosan, éles testi vagy lelki fájdalom vagy szenvedés kiváltása céljából alkalmaznak valakivel szemben, (...) hogy olyan cselekmény miatt büntessék, amelyet ő, vagy harmadik személy követett el.* Látható, hogy elég széles értelmezést ad az egyezmény. Azonban, Katharine E. Tate négy fontos dolgot emel ki a definíció kapcsán. Először is, egy szándékosan elkövetett cselekmény, amely fizikai vagy mentális szenvedést okoz. Másodsor, állami köztisztviselő is bevonva van a cselekményben. Harmadszor, a cselekmény valamilyen konkrét célt szolgál. Negyedjére pedig, a cselekmény nem egy jogszerűen végrehajtott szankció része.⁶⁶

A definíció megismerése után a fenntartások kérdéskörének vizsgálata következik. Jóhiszeműen gondolhatnánk, hogy az ilyen fajta cselekmények tiltása alól nem lehet egy fenntartással engedélyt kapni. Felmerülhet, hogy az államoknak nem csak jogi kötelezettségük keletkezik, hanem erkölcsi kötelezettségük, felelősségük is, gondoljunk csak a kínzás jus cogens jellegére. Azonban, az Egyezmény engedélyezi a fenntartások megtételét, és láthatóan több ilyen nyilatkozat is érkezett. Botswana már az 1. cikk alkalmazása kapcsán érdemileg egy sajátos magyarázatot adott, azt nyilatkozta, hogy a kegyetlen bánásmód alkalmazását az alkotmányával összhangban fogja tudni értelmezni.⁶⁷

Mindemellett, az Egyezmény 14. cikke megköveteli az államoktól, hogy jóvátételt biztosítsanak azoknak a személyeknek, akik kínzásnak voltak alávetve. Banglades és Új-Zéland is fenntartással ratifikálta az egyezményt. Banglades hangsúlyozta, hogy a nemzeti törvényeivel összhangban kívánja alkalmazni a cikket. Új-Zéland pedig a jóvátétel odaítélését a főügyészre bízta. A dolgozat előbbi részeiben többször kitértem arra, hogy az Egyezmények vagy a Fakultatív Jegyzőkönyvek általában létrehoznak egy olyan Bi-

⁶⁴ Az 1969. évi bécsi egyezmény a szerződések jogáról, 54. cikk.

⁶⁵ SORENSEN, BENT – DALTON, PAUL: *The Convention against Torture and Other Cruel Inhumane or Degrading Treatment or Punishment – Limitations, restrictions and reservations.* In: Ziemele, Ineta (szerk.): *Reservations to Human Rights Treaties and the Vienna Convention Regime. Conflict, Harmony, Reconciliation.* Martinus Nijhoff. Leiden Boston, 2004. 79-81. pp.

⁶⁶ TATE, KATHARINE E.: *Torture: Does the Convention against torture work to actually prevent torture in practice by states party to the convention?* Willamette Journal of International Law and Dispute Resolution 2013/2. 196-197. pp.

⁶⁷ SORENSEN – DALTON 2004, 89. p.

zottságot, amelynek célja az egyezménye végrehajtásának ellenőrzése vagy éppen egyéni/kollektív panasztételi mechanizmust vezet be. A jelen egyezmény létrehozta a Kínzás elleni Bizottságot (továbbiakban: Bizottság), amely az államok által megküldött jelentéseket elemez, de a 20. cikk alapján vizsgálatot is indíthat az államok ellen. A Bizottság ezen kompetenciáját több állam nem ismerte el. Egyebek mellett, a cikk úgy fogalmaz, hogy ha *hitelt érdemlő tájékoztatás érkezik, (...) együttműködésre hívja fel az államot*.⁶⁸ Következtetve, a vizsgálat, eljárás alatt a Bizottság, látogatásokat tehet, azaz vizsgálódhat a szóban forgó állam területén. Eritrea, Fidzsi-szigetek, Izrael, de Szaúdi-Arábia sem ismerte el a Bizottság illetékességét, amelyből következtetni lehet, hogy ezek államok kapcsán joggal merül fel az emberi jogok tiszteletben tartásának kérdése, hiszen ha nem lenne amitől tartaniuk, nem fűztek volna fenntartást. Az egyezmény másik vitatott pontja, mint ahogyan korábban is volt rá precedens, az államok között felmerült jogviták rendezésének kérdése. A 30. cikk kifejezésre juttatja, hogy ha az egyezmény értelmezése, alkalmazása kapcsán az államok között vita van, azt tárgyalás útján rendezzék. A tárgyalások sikertelenségét követően választottbírói eljárást kell lefolytatni, ha nem sikerül rendezni a vitát, akkor a Nemzetközi Bíróság elé kell utalni az ügyet. A Chilei Köztársaság, Kína, Izrael, Franciaország is kizárta az egyezmény ezen rendelkezését, minden magyarázat nélkül, ezzel nem ismerve el a bírói fórumok joghatóságát. Az Amerikai Egyesült Államok fenntartásában megjelölte, hogy ugyan kizárja a fent említett rendelkezést, de fenntartja a jogot, hogy beleegyezésével hozzájárul a választottbírói eljárásokhoz. Azaz, a számára nem kellemetlen ügyek kapcsán elismeri a joghatóságát az adott bíróságnak.

Az egyezményhez kapcsolódóan 2002-ben elfogadásra került egy Fakultatív Jegyzőkönyv, amelynek jóval kevesebb részes állama van, azaz 91. A Jegyzőkönyv egyik legszignifikánsabb pontja kimondja, hogy a Bizottságon belül megalakul egy újabb testület a *Kínzás és Más Kegyetlen, Embertelen vagy Megalázó Bánásmód vagy Büntetés Megelőzési Albizottsága* (a továbbiakban: Megelőzési Albizottság) néven, amely az ENSZ Alapokmányában foglaltakkal összhangban, a bizalmatlanság, pártatlanság mentén végzi munkáját. Mindemellett, az államok a kegyetlen bánásmód megelőzése érdekében létre kell hozzanak nemzeti szinten látogató testületeket, nemzeti megelőzési mechanizmusokat.⁶⁹ Az államok a 24. cikk értelmében kérhetnek 3 éves halasztást a kötelezettségeiket illetően. Így tett például Magyarország, aki 2012-ben csatlakozott az Egyezményhez, de a látogató testületek csak 2015-ben kezdték meg működésüket. Az egyezmény alapvetően tiltja a fenntartások megtételét.⁷⁰

6. A Gyermekek Jogairól szóló Egyezmény

Ha az emberi jogi egyezmények sikerességét a részes felek számában mérjük, akkor a Gyermekek jogairól szóló, New York-i egyezmény (továbbiakban: Egyezmény) a legsikeresebb emberi jogi dokumentum, hiszen 196 részes állama van. Érdekességént említeném meg,

⁶⁸ Az 1988. évi törvényerejű rendelet, a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódok vagy büntetés elleni egyezmény kihirdetéséről.

⁶⁹ 2011. évi CXLIII. törvény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről.

⁷⁰ Az Albizottság jelentése. <https://www.ajbh.hu/documents/10180/1787026/CAT-OP-HUN-R2+HUN.pdf/54c11dce-abb6-d10a-8f2f-e77dd04744c7> (letöltve: 2022.03.01.).

hogy az Egyezményt olyan államok ratifikálták először, mint például Uruguay, Vietnám, Szudán vagy éppen Pakisztán, ahol az emberi jogok érvényesülése mindig kérdéses volt, gondoljunk csak vissza ezen államok által tett fenntartásokra. Ugyanakkor, az Amerikai Egyesült Államok nem ratifikálta az Egyezményt, amelynek több oka is ismeretes. Egyrészt, többen gondolják az amerikai törvényhozáson belül azt, hogy a ratifikálás az valójában, az ENSZ-nek adna egyfajta hatalmat, amely ezek után képes lenne az amerikai gyermekek érdekeit meghatározni. Másrészt pedig, aggályok vannak afelől is, hogy a szülők nevelési jogát venné el az egyezmény.⁷¹ Az Egyezmény gondolatát az akkori lengyel kormány vetette fel 1978-ban és több tíz éves munka során az ENSZ Közgyűlése elfogadta, amelynek ratifikációjára 1990-ben került sor. Az egyezmény gyermekként tekint minden 18 év alatti személyre, védelmezi érdeküket az állami hatóságok, bíróságok, szociális intézmények döntése kapcsán. Több cikkben is állami kötelezettségvállalásokat találunk, például a 6. cikk 2. bekezdése az életben maradás és fejlődés kapcsán fogalmazza meg ezeket a kötelezettségeket, míg a 9. cikk a gyermek jogtalan elválasztását tiltja a szülőtől. Az államoknak tiszteltben kell tartaniuk a gyermek véleménynyilvánításhoz való jogukat, de a lelkiismeret-, vallásszabadságot is.⁷² Az Egyezmény létrehozta a Gyermekek Jogainak Bizottságát, amelynek elsődleges célja a vállalt kötelezettségek teljesítésének ellenőrzése. Ugyanakkor, az államoknak ötévenkénti jelentéstételi kötelezettségük van a Bizottság felé.

Az Egyezmény 51. cikke lehetővé teszi a fenntartások megtételét, kivéve, ha azok ellentétesek a szerződés tárgyával és céljával. Több fenntartás is érkezett az Egyezményhez, ami meglepő lehet, hiszen az gondolhatnánk, hogy a gyermekek érdekei mindennél fontosabbak és prioritást élveznek. Ugyanakkor, ezzel ellentétben már a 1. cikkhez⁷³ is fenntartást fűzött a karibi szigetország, Kuba. Az említett fenntartást tevő állam nyilatkozatát arra hivatkozva tette meg, hogy a nemzeti jogszabályai szerint a nagykorúság nem éri el a 18. életévet. Kína a 6. cikkhez fűzött fenntartást, amelynek értelmében, csak az Alkotmányával összhangban fogja tudni teljesíteni a cikkben foglaltakat, amely az élethez való jogot deklarálja és az életben maradás, fejlődés elősegítését követeli meg. A fenntartásokat illetően újból megjelenik az iszlám jogra való hivatkozás. Omán kormánya a gyermekeket megillető vallásszabadsághoz való jogát deklaráló cikket zárta ki. Többek között Szaúd-Arábia és Irán is kizárni óhajtja a szerződés bármely rendelkezését, ha az ellentétes az iszlám joggal. Írország, Svédország és Norvégia is kifogást emelt a fenntartással szemben, hiszen az egy általános fenntartás, amely nem vonatkozik egy konkrét cikkelyre, és nyilvánvalóan bármely szerződéses rendelkezésre vonatkozhat, illetve a jövőben is képes lesz erre a fenntartásra hivatkozni. A jelen dolgozatban a Szentszék által tett fenntartások eddig még nem kerültek megemlítésre. Azonban, a Gyermekek jogi egyezmény kapcsán fontosnak tartom megemlíteni a Vatikáni fenntartásokat. A Szentszék kapcsán nem lehet elmenni amellett, hogy nemzetközi jogi jogalanyisága nagyon vitatott. A nemzetközi jog a Vatikánt különleges jogalanyként ismeri el. A fenntartásokat illetően tehát három ilyen nyilatkozat érkezett.

- a) A 24. cikk (2) f. pontja kapcsán, amely a családtervezési nevelés és szolgálatok fejlesztését írja elő, a Vatikán kijelentette, hogy csak azon intézkedéseket képes

⁷¹ The United Nations Convention on the Rights of the Child. Congressional Research Service, 2015. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R40484/25>

⁷² 1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről [továbbiakban: Gyermekek jogi Egyezmény.].

⁷³ A gyermek meghatározása, 18 éves korhatár.

meghozni, amelyek számára morálisan elfogadhatók, azaz a természetes családtervezés keretei között.

- b) Több cikket úgy értelmez, hogy azzal védje a szülők elsődleges és elidegeníthetetlen jogát, az oktatás, vallás területén, illetve a magánélethez való jog és az egyesülési jog kapcsán.
- c) Az egyezmény alkalmazása kapcsán kijelenti, hogy az összeegyeztethető kell legyen a Vatikán állam természetével és a jogrendszerével.

William A. Schabas úgy fogalmaz, hogy a fenntartások azt tükrözik vissza, hogy a Szent-szék valójában nem is óhajtja az egyezmény alkalmazást, inkább csak a 6. cikkben megfogalmazott, élethez való jog megerősítése mellett áll ki.⁷⁴ Az egyezményhez fűzött egyik legvitatottabb fenntartás a Malaysia által tett fenntartás. Ennek értelmében az egyezmény 2, 7, 14, 28, 37 (1) a pontját a nemzeti jogszabályival, alkotmányával összhangban kíván alkalmazni. Több állam szerint a kötelezettségeit csökkenti Malaysia a fenntartása által, így kifogásolták azt, beleértve Németországot, Ausztriát és Finnországot is. Az egyezményhez három Fakultatív Jegyzőkönyv is elfogadásra került.

Az első, 2000-ben elfogadott jegyzőkönyv tárgya a gyermekek védelme fegyveres konfliktusokban, és 172 részes állam van. A Jegyzőkönyv rögzíti, hogy az államoknak meg kell tenni minden szükséges intézkedést, annak érdekében, hogy fegyveres erői, amelyek nem töltötték be a 18. életévüket, azok ne vegyenek részt fegyveres konfliktusokban (1. cikk), és nem is legyenek toborozhatók (2. cikk). Omán kormánya fenntartásával kifejezésre juttatta, hogy a Gyermek jogi Egyezményhez fűzött fenntartásai a jelen Jegyzőkönyvhöz is alkalmazhatók.⁷⁵

A második Fakultatív Jegyzőkönyv a gyermekek védelme a kereskedelmi célú szexuális kizsákmányolástól tárgyban került elfogadásra, szintén 2000-ben, és jelenleg 177 részes állama van. A jegyzőkönyvben meghatározásra kerül a gyermek eladás, gyermekprostitúció és a gyermekpornográfia is (2. cikk). Mindemellett, az államok számára fogalmaz meg kötelezettségeket ezen bűncselekmények elkerülése miatt. Szíriai az örökbefogadás kapcsán tette meg fenntartását, amely például Izrael számára kifogásolható volt.⁷⁶

A harmadik Fakultatív Jegyzőkönyvet 2011-ben fogadták el és a gyermekek kommunikációs eljárásban, panaszmechanizmusban való részvételéről szól, jelenleg pedig 48 részes féllel rendelkezik. A jegyzőkönyv egy panasztételi mechanizmust vezet be, amely által a Gyermekjogi Bizottság vizsgálódhat. Törökország az Egyezményhez fűzött fenntartásait kiterjesztette a jelen jegyzőkönyvre is.⁷⁷

A Gyermekjogi Egyezmény és az ahhoz csatolt Fakultatív Jegyzőkönyvek rávilágítanak arra, hogy az államok számára is azok a szerződéses rendelkezések, amelyek a gyermekeket illetik, elsődleges prioritást élveznek.

⁷⁴ WILLIAM A. SCHABAS: *Reservations to the Convention on the Rights of the Child*. Human Rights Quarterly 1996/2. 479. p.

⁷⁵ 2009. évi CLX. törvény a gyermekek fegyveres konfliktusba történő bevonásáról szóló, a Gyermek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és kihirdetéséről.

⁷⁶ 2009. évi CLXI. a gyermekek eladásáról, a gyermekprostitúcióról és a gyermekpornográfiáról szóló, a Gyermek jogairól szóló egyezményhez fűzött Fakultatív Jegyzőkönyv megerősítéséről és kihirdetéséről.

⁷⁷ A Gyermekek jogairól szóló New York-i Egyezményhez csatolt harmadik Fakultatív jegyzőkönyv a gyermekek kommunikációs eljárásban /panaszmechanizmusban való részvételéről.

V. *Konklúzió*

A fenntartások láthatóan elég jelentős szerepet töltenek be a nemzetközi szerződéses jogban. A történeti fejlődés során majdhogynem ugyanazokat a szabályokat alkalmazták rájuk az államok, kisebb-nagyobb eltérésekkel, ugyanakkor a szerepük a multilaterális szerződések megkötése óta értékelődött fel. A szerződések jogát kodifikáló 1969-es bécsi egyezmény volt az első olyan dokumentum, amely konkrét normákat határozott meg. Látható módon az államok – néhány kivétellel – alkalmazták a bécsi egyezményben meghatározott nemzetközi jogszabályokat, hiszen a legtöbb ENSZ tagállam a nemzeti jog részévé tette a szerződést. A szerződések jogáról szóló egyezmény határozta meg azokat a minimum standardokat, amelyeket az államoknak követniük és alkalmazniuk kell, akár a szerződések megkötésére vonatkozó eljárással kapcsolatban, de megszünéssel is, és a fenntartásokat illetően is.

A fenntartás intézménye szorosan kapcsolatba hozható az emberi jogi egyezményekkel, mivel ezek a szerződések, dokumentumok univerzális jelleggel bírnak, így a nemzetközi közösség konszenzussal tekint rájuk. Ennek tükrében pedig, az államok fokozott figyelmet fordítanak arra, hogy az egyezményekbe foglaltak kikötés nélkül érvényre jussanak. A fenntartások gyakorlata az emberi jogok kapcsán vitás kérdéseket vetett fel, hiszen az emberi jogok érvényesülése jelenti az állam és az egyén, társadalom közötti kapcsolat sikerességét. Ha az állam nem képes biztosítani a legalapvetőbb jogokat, nem képes szerződéses kötelezettségét teljesíteni, a társadalom értékítélete csorbul, az államba vetett bizalom hanyatlani kezd. A dolgozatban többször is említettem az erkölcsi kötelezettséget, felelősséget – nem oktalanul – hiszen az állam, mint a nemzetközi jog alanya, képes kell legyen a nemzetközi szinten a társadalom, az ország érdekeinek képviselésére. E kapcsán arra a következtetésre jutottam, hogy nagyon sok esetben az látható, hogy a fenntartás a nemzeti érdekek védelmére szolgál. Az államok azáltal, hogy kizárták vagy módosították a szerződés egyes rendelkezését, a saját érdekeiket védtek meg. Sok esetben a Fakultatív Jegyzőkönyvek szolgáltak az egyezmények ellenőrzésére, ahol egy bizottságnak volt illetékessége a végrehajtás ellenőrzésére. A probléma azon országok esetében adott, ahol a legalapvetőbb emberi jogok nem tudnak kifejezésre jutni. Gondoljunk csak a nők helyzetére Szíriában, vagy a Szaúd-Arábiában élő gyermekek helyzetére. Több ország a vallási hagyományaikkal ellentétes normákat nem voltak képesek elfogadni, még akkor sem ha az alapvető emberi jognak minősül, elegendő ha az oktatás ingyenességét vagy a nemzetközi bírói fórumok joghatóságának el nem ismerését említem. Az iszlám vallást valló és a Sharia jogrendszert alkalmazó országok gyakori és visszatérő gyakorlata volt az erre való hivatkozás. Másrészt pedig, a fenntartások szabályozása, véleményem szerint nem elég határozott, nem elég konkrét. Annak ellenére, hogy több ízben is foglalkozott vele az Egyesült Nemzetek Szervezete, például a Nemzetközi Bíróság, amely tanácsadói véleményében foglalt állást, vagy éppen a Nemzetközi Jogi Bizottság, az látható, hogy nem elégséges. A jelenlegi szabályozás elég nagy teret enged az államoknak arra, hogy bármiféle hivatkozással korlátozzák a kötelezettségeiket. A Nemzetközi Jogi Bizottság által közreadott jelentések tartalma biztosítana egy olyan, elégséges szabályozást, amely korlátozni tudná az államokat a fenntartásokat illetően. Azonban, ezek a jelentések, megjegyzések nem bírnak kötelező jogi erővel, így azokat az államoktól nem lehet számon kérni. Annak érdekében, hogy ezek a dokumentumok kikényszeríthetők legyenek az államoktól, szükséges lenne,

hogy ezeket a szerződés részesévé tegyék, azaz minél konkrétan határozzon az adott nemzetközi szerződés a fenntartásokat illetően.

Ugyanakkor, a nemzetközi jogrendszerből hiányzik a fenntartások érvénytelenségére vonatkozó joganyag. Ennek kiküszöbölésére szolgálna, ha a fenntartást tevő állammal szemben a szerződésben részes felek többsége kifogást emelne. Ennek eredményeképpen a fenntartást vissza kellene vonni. Mindemellett, a nemzetközi bírói fórumok tudnának alapul szolgálni, azonban, mivel a fenntartás egyoldalú állami jognyilatkozat, így ennek teljesülése kérdésessé válna, hiszen az államok szuverén döntéseik alapján alkotják törvényeiket. Következtetve, a fenntartás a nemzeti érdekek védelmét szolgálja állami szintről. A nemzetközi jog pedig teret enged az államoknak, lehetőséget biztosít arra, hogy szerződéses kötelezettségeket vállaljanak.

ROLAND BIRÓ

Reservations to human rights treaties

(Summary)

International human rights treaties play a significant role in international relations. These treaties concerning human rights were concluded under the auspices of the United Nations. The benchmark of a modern state is to promote democracy, rule of law, human rights and minority rights. In international treaty law exists a legal institution, called reservation. By a reservation a state is allowed to modify or exclude a certain provision of a treaty, so they can limit some of their obligations. By this, the fundamental human rights can be excluded from these treaties, which means that those rights can not be prevailed in that country.

In my thesis, I presented practices of variant international organizations regarding to reservations including League of Nations, Pan-American Union, and etc. Moreover, as I examined different treaties, it can be seen that many countries – including countries that follow sharia law – prefer to use the institution of reservation. The mentioned conventions – ICCPR, ICESCR, CEDAW – allow the states to make reservations and thereby many human rights can not be recognized. Furthermore, state parties have the right to object a reservation, but they can not be forced to withdraw their statement.

Following a throughout research, it is obvious that, state parties often exercise their right to make reservations, even though those declarations are not compatible with the purpose of the treaty. Due to the reservations the global minimum of human rights are very low.